

Reflexions sobre el comissariat de

l'exposició Barcelona 1900

Títol:

Barcelona 1900

Dates:

Del 21 de setembre del 2007 al 20 de gener del 2008

Organització:

Museu Van Gogh, Àmsterdam

Director del departament d'exposicions:

Edwin Becker

Comissària convidada:

Teresa-M. Sala

Conservador responsable del projecte:

Benno Tempel

Disseny de l'exposició:

Toni Garau i Carles Fargas

Imatge gràfica:

Berry Slok

TERESA-M. SALA

Professora titular d'Història de l'Art de la Universitat de Barcelona i comissària de l'exposició

1

1. Inici de l'exposició Barcelona 1900. Fotografia: Teresa-M. Sala

El artículo hace balance de lo que ha supuesto la muestra Barcelona 1900, organizada por el Museo Van Gogh de Amsterdam, tanto en lo que respecta a la proyección de la ciudad y su cultura, como desde la experiencia vivida como comisaria invitada del proyecto. Desde esta posición reflexiona sobre el discurso expositivo y los criterios de selección de las piezas, al servicio de una versión de la historia de una Barcelona efervescente, con unos espacios urbanos en transformación y con sus luces y sus sombras. Valora el hecho nada usual en los museos de arte de centrar el discurso en las ideas que se quieren plasmar más que en la espectacularidad de los grandes nombres y las mejores obras, que también han estado presentes en la medida que corroboran lo que se explica.

The article discusses what the exhibition Barcelona 1900, organized by the Van Gogh Museum in Amsterdam, has meant for the image of the city and its culture, based on the author's experience as invited curator of the project. From this point of view she reflects on the discourse of the exhibition and the selection criteria, to create a view of the history of an effervescent Barcelona, with the urban environment undergoing transformation and with its highlights and shadows. It assesses the

En finalitzar una mostra es desfà la construcció d'un espai de sentit i, amb el desmuntatge, les peces que conformen la composició del *discurs expositiu* retornen al seu lloc d'origen. És com si, per un temps limitat, les obres s'haguessin trobat en un lloc de manera misteriosa i haguessin encetat un diàleg entre elles, tot sabent que probablement mai més no tornaran a estar juntes. La clausura esdevé un acabament, el punt final d'un esdeveniment irrepetible que ha durat quatre mesos (del 21 de setembre de 2007 al 20 de gener de 2008). Durant aquest període, Barcelona ha brillat a Amsterdam, però no sols la ciutat del 1900, sinó també la ciutat viva, la d'ara. Així, per exemple, amb les activitats dels *Friday Nights*, el Museu Van Gogh ha anat establint un fructífer i atractiu diàleg des del present cap al passat, amb algunes iniciatives d'una bellesa i un interès memorables, com va ser la desfilada de moda amb models inspirats en la Barcelona del 1900 realitzats per joves dissenyadors holandesos, les diverses actuacions de grups de música electrònica en la línia del Sònar, les sardanes interpretades per la *Cobla d'Amsterdam*...

El públic que ha visitat la mostra, 260.779 persones, ha estat majoritàriament holandès i internacional, però també hi ha hagut una presència constant de visitants catalans que han viatjat expressament a Amsterdam per veure-la o que se l'han trobat en la visita al Museu Van Gogh. La gran majoria preguntaven si després aniria a alguna altra ciutat o si es podria

2

3

2. Marxandatge de l'exposició. Fotografia: Teresa-M. Sala

3. Catàleg de la mostra. Fotografia: Teresa-M. Sala

veure a Barcelona. El cert és que no estava previst que la mostra fes una itinerància per altres indrets i, en aquest sentit, també convé assenyalar que el guió va ser pensat per explicar-nos fora d'aquí, i així poder brindar al públic forani la possibilitat de fer una visita per diferents espais simbòlics del que va ser la *Barcelona del 1900*, que, segons l'accent dels noms que llavors rebia la ciutat, es mostrava com la Rosa de Foc, la ciutat de les bombes, la Manchester catalana, el París del sud o la Perla del Mediterrani. I és a través de la mirada dels creadors que en aquest exercici de memòria històrica es van anar confrontant les seves metamorfosis.

La iniciativa del Van Gogh s'inseria en un cicle dedicat a les *ciutats d'art entorn del 1900*, que va començar en 1992-93 amb l'exposició *Glasgow 1900. Art & Design*; va continuar el 1997 amb *Viena 1900. Retrat i interior*, i posteriorment, en 1999-2000, amb *Praga 1900. Poesia i èxtasi*. El 2007 li va tocar el torn a *Barcelona 1900*, que primerament portava el subtítol *tradició i modernitat*, i que finalment va caure per deixar genèricament només el nom de la ciutat i la data *1900* com a metàfora.

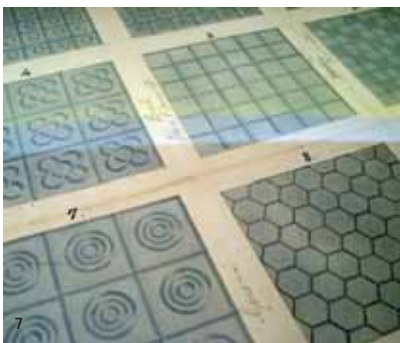
El propòsit principal era el de retre un homenatge a la gent que va fer possible la construcció d'una ciutat amb vocació de capitalitat artística, comercial i industrial. I és evident que aquesta empresa no hauria estat possible sense el suport de molts col·leccionistes privats, que d'una mane-

ra molt generosa van deixar les seves obres, així com, evidentment, de determinades institucions públiques i privades. Encara que hi va haver algunes absències de peces que haguéssim volgut mostrar, les alternatives que vam buscar no van significar un canvi en el sentit del discurs.

unusual approach adopted by an art museum to focus the discourse on the ideas it was desired to present, rather than trying to impress with the big names and finest works, although they too were there, insofar as they served the exhibition's purpose.

Escriure una crònica de *l'ex-posició* (com el seu nom indica, el que *s'ex-posa* es posiciona d'una manera determinada davant dels esdeveniments) no és una tasca fàcil. Tanmateix, encara que els invisibles de la mostra són múltiples, creiem interessant l'oportunitat que se'ns brinda de plantejar algunes reflexions conclusives del que ha estat un projecte llarg i complex, però apassionant i creatiu. Així, doncs, de la meva experiència viscuda com a comissària convidada destacaria que ha estat un important i gratificant repte professional i personal. Si bé la configuració final de l'obra ha estat el resultat d'un treball en equip amb diferents departaments del Museu Van Gogh, la coordinació va anar a càrrec del departament d'exposicions, dirigit per Edwin Becker, amb la participació del conservador Benno Tempel. Ja des dels inicis, amb el preguió que em van encarregar, també s'hi va incorporar el dissenyador mallorquí Toni Garau, amb qui es va obrir un marc de cooperació indispensable per aconseguir la forma requerida. La idea principal que el guió tractava de transcriure era una versió de la història d'una Barcelona efervescent, amb uns espais urbans en transformació i certs personatges que actuaren en situacions confrontades: els somnis per ser moderns i els ideals de recuperar la tradició enfront de la realitat pura i dura dels desheretats. Es pretenia fer visible de manera sensible les dualitats existents a la *fi-de-segle*, les llums i les ombres de la ciutat que el poeta Joan Maragall expressava com a «compendi d'un món, de vicis i de virtuts, de somnis de glòria i de desesperació».

No és gaire usual en els museus d'art l'opció de combinar la simbiosi de diferents manifestacions artístiques, tot formant part d'un discurs que no dóna protagonisme exclusiu a les arts i als artistes, sinó que situa les maneres de veure dels artistes en el si d'una seqüència de circumstàncies socials i estètiques. En canvi, per a nosaltres aquest va ser el criteri que va marcar el procés de selecció, centrat en les idees que es volien plasmar i no tant en l'espectacularitat dels grans noms o de les grans obres. Això no vol dir que no s'hagin mostrat els artistes més representatius i les millors obres, sinó que hi són en relació amb allò que representen o expliquen. D'altra banda, les postals van esdevenir l'eix conductor en tres moments clau de l'exposició: primer, per donar sentit a la imatge de la ciutat en forma afirmativa (una urbs que es mostra en plena febre constructiva); segon, per veure quina era la imatge de l'artista al seu taller (plasmada pel fotògraf Francesc Serra), i tercer, les cent postals editades per Àngel Toldrà i Viazo amb les quals tancàvem el recorregut amb un

final tràgic (imatges de destrucció de convents i edificis religiosos durant la Setmana Tràgica). D'aquesta manera, la dicotomia «construcció-desstrucció» va marcar el ritme d'una cronologia que abraçava des de la Febre d'Or fins a la Setmana Tràgica. El disseny del muntatge va esdevenir un dels elements clau de la mostra, per tal com es va adequar perfectament als continguts fins ara descrits i va ajudar a copsar la història que volíem explicar. Toni Garau va aconseguir crear l'atmosfera indicada i traçar un recorregut pautat pels diferents espais simbòlics de la ciutat, on es podia percebre un variat joc de correspondències entre les diferents manifestacions artístiques.

Una altra qüestió important va ser decidir la imatge gràfica de l'exposició. Es va escollir un fragment de l'obra que Ramon Casas va presentar per al «Concurs de cartells de la Casa Codorniu»: una dona que mira alegrement l'espectador amb una copa, tot convidant-lo a brindar i a participar, amb la utilització d'un grafisme modern que es va fer servir per a tot tipus de propaganda (pòsters, postals, fulletons, banderoles, bosses, etc.). En canvi, per als punts de llibre gratuïts, es va emprar un detall

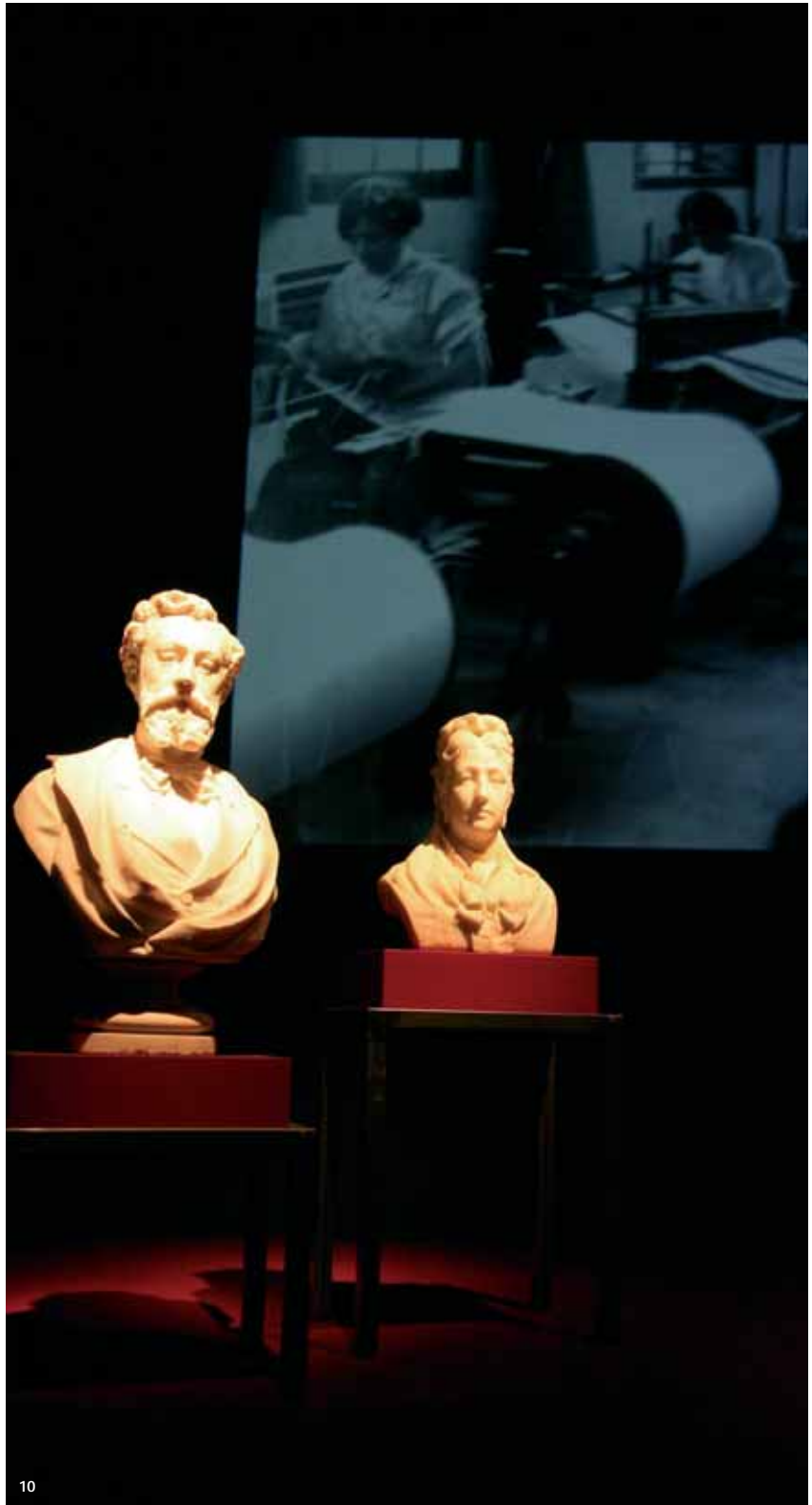
4. Casa Batlló. Fotografia: Teresa-M. Sala

5. Palau de la Música Catalana. Fotografia: Teresa-M. Sala

6. Espai de trànsit del primer al segon pis. Fotografia: Teresa-M. Sala

7. Cau Ferrat, refugi d'artistes. Fotografia: Teresa-M. Sala

8. Acte d'inauguració. Fotografia: Teresa-M. Sala

10. Els Güell i la ciutat de les fàbriques. Fotografia: Teresa-M. Sala

11. Perspectiva dels interiors. Fotografia: Teresa-M. Sala

d'una aquarel·la d'Alexandre de Riquer amb crisantems. El cert és que, al llarg dels quatre mesos de durada de la mostra, tots els visitants que compraven a les botigues del Van Gogh en sortien fent difusió de la mostra.

Des del departament d'educació, amb Aukje Vergeest, vam elaborar una «petita guia il·lustrada per a la visita» (en anglès i holandès) que els visitants podien agafar i endur-se gratuïtament. Atès que es va decidir de deixar només els títols dels àmbits, amb la idea de poder realitzar una visita molt més fluida, calia incloure a la guia tota la informació relativa als continguts dels apartats, la llista de peces i el comentari d'algunes de les més remarcables (que juntament amb l'audioguia permetia ampliar encara més).

De manera paral·lela, amb Suzanne Bogman, cap de Publicacions del Museu Van Gogh, i la col·laboració de Geri Klazema, es va anar preparant l'edició del llibre catàleg. L'obra, amb un original disseny gràfic de Griet Van Haute, ha estat editada en cinc idiomes (holandès, català, castellà, anglès i francès) per Mercatofonds, i ha estat la primera publicació que el museu realitzava en català (amb el suport econòmic de l'Institut Ramon Llull).

Alguns han qualificat aquesta mostra com una exposició d'autor, d'altres com un retrat de la Barcelona del Modernisme no usual (que et fa descobrir i reconèixer una història ja coneguda, però d'una manera diferent). També hi ha qui ha sabut endinsar-se en alguns matisos i destacar una història de les dones presents a l'exposició, d'altres han descobert les joies Masriera o les cadires com a distintiu original, mentre que hi ha els qui han vist que, a més d'Antoni Gaudí, hi havia altres arquitectes amb nom propi com Lluís Domènech i Montaner o Josep Puig i Cadafalch, així com altres creadors a més de Picasso, com Rusiñol, Casas, Nonell, Pidelaserra...

En general, els diaris i les revistes holandesos, i en particular alguns d'anglesos, han lloat l'exposició com un bell retrat artísticosocial, tot destacant la presència dels films com a document viu combinats amb les arts plàstiques i les arts decoratives. Al desembre de l'any passat, el prestigiós diari Times va nomenar *Barcelona 1900* entre les deu millors mostres de la terra de l'any 2007.

La Barcelona actual s'emmiralla en una part d'aquella ciutat modernista, en treu rendiment turístic i afirma envers la massificació la seva singularitat. No obstant això, el viatge interior per la *Barcelona del 1900* és molt més divers del que sovint s'explica o s'ensenya. La ciutat del final de segle esdevé un objecte de cultura que dóna lloc a diferents registres de representació, on igualment és el mateix medi urbà en procés de canvi el que condiciona fets i gestes dels homes i les dones que l'habiten. I no són només les elits, sinó la gent qui construeix o destrueix els ideals.

En certa manera, una exposició és com la gastronomia, ja que podem treballar amb ingredients similars, però cal saber combinar i crear un marc de noves possibilitats, amb nous gustos i textures interpretatives. I el ressò que ha obtingut a Europa l'exposició *Barcelona 1900* és el seu millor èxit, ja que, sens dubte, hem tingut una finestra privilegiada oberta al món des d'Amsterdam.

12. Sortida. Fotografia: Teresa-M. Sala

13. Joies i àlbums Masriera. Fotografia: Teresa-M. Sala